

Kern Tamás

A HONI GÁRDA ESETE A MAGYAR POLITIKAI ELITTEL

Avagy szükség van-e önkéntes tartalékos erőre Magyarországon is?

Bevezető

2007 nyarán a magyar sajtó radikális civil gárdák megalakulásától volt hangos, újabb fejezetet nyitva ezzel a rendszerváltás óta tartó, a szélsőjobb térnyeréséről, az antiszemitizmus terjedéséről folyó társadalmi-politikai disputában. Júliusban a Nemzeti Gárda, augusztusban a Kárpát-haza Nemzetőrség és a Magyar Gárda jelentette be létrejöttét. Az önmagukat hagyományőrző és kulturális egyesületként meghatározó szélsőjobboldali organizációk – főleg a Jobbik szervezeti keretein belül alakult Magyar Gárda – kitüntetett feladatként jelölték meg a „nemzeti önvédelem kereteinek” kialakítását, külső agresszió esetén a haza védelmét. Álláspontjuk szerint mára az állam a tényleges katonai, valamint a szellemi honvédelemre egyaránt képtelenné vált. Véleményünk szerint – egyetértve Kovács András szociológussal¹ – az ilyen és ehhez hasonló ideológiai álláspontot valló szervezetek megalakulásának a modern, EU- és NATO-tagsággal rendelkező Magyarországon nem szabad nagy jelentőséget tulajdonítani. Nem ildomos azonban elfedni, hogy a zavaros álláspontot kifejtő, azt harsányan közvetítő „civil” szervezetek térnyeréséhez az utóbbi, mintegy két év kormányzati tevékenysége vaskosan hozzájárult, elég, ha csak a megtévesztésen alapuló választási győzelemre, a kormányfő őszi beszédére, az azt követő őszi „zavargásokra”, illetve a gazdasági megszorítások következtében előálló, már a középosztályt is elérő társadalmi feszültségek eskalálódására gondolunk.

Fontosnak véljük ugyanakkor jelezni – már csak a tanulmány szempontjából is –, hogy a radikális mozgolódás felfutását az is masszívan elősegítette, hogy a kormányzati elit 2004 vége – a professzionális hadseregmodellre történő átállás – óta képtelen volt egy valóban működő, az önkéntesség elvén alapuló, tartalékos haderő kialakítására, ezzel is részben kifogva a szelet a szélsőjobboldali „szabadcsapatok” vitorlájából. A této-vázás egyértelműen a kormányzati felelősségre mutat rá. Különösen annak ismeretében, hogy egyrészt az állam már „működtet” egy erre a célra létrehozott szervezettrendszer (önkéntes tartalékos rendszer), másrészt egyes szakpolitikusok (Simicskó István) már hét-nyolc éve szorgalmazták valamilyen tartalékos modell bevezetését, sőt az utóbbi években a magyar hadtudományi szakirodalom is támogatja vagy a jelenlegi szervezeti háttér megerősítését, vagy egy új kiépítését – mégsem sikerült a szocialista kormányoknak az előrelépés ezen a területen. Egy biztos: egyetlenegy állam sem mondhat le az erőszak alkalmazásának monopóliumáról arra hivatkozva, hogy a rendszer működtetésére nem áll rendelkezésére elegendő forrás.

¹ *Istenadta szebb jövőt akar a jobbikos fekete sereg*, Szombat 2007. augusztus 5.

Márpedig jelenleg ez a helyzet. A 2006–2007-ben tapasztalt, racionálisnak tűnő, a minisztériumot és a vezérkart, valamint az ahhoz tartozó organizációkat érintő átszervezések ellenére a védelmi vezetés továbbra sem fordít kellő szakmai, jogi és anyagi figyelmet a tartalékos rendszer kiépítésére. Szervezeti értelemben ugyan igen, ám a gyakorlatban nem működik a honvédségen belül a már előbb említett önkéntes tartalékos rendszer, mivel a feltöltöttség minimális. Egyes információk szerint évente 100 fő (összesen 500 fő) alatt van azoknak az önkéntes jelentkezőknek a száma, akik tartalékos szolgálatra vállalkoznak, s eddig csak a tartalékos helyek ötödét sikerült betölteni.² Továbbra sem megnyugtató az a politikai válasz, amely szerint a különböző válságok esetén a professzionális haderő kiegészítésére a korábban kiképzett tartalékosok alkalmasnak bizonyulnak.³ Természetesen ezt a problémát a védelmi kormányzat önmagában képtelen felszámolni, hiszen meglévő források hiányában az érdekeltség megteremtése nem képzelhető el.⁴ Előrelépés ezen a területen csak kormányfői (pénzügyminiszteri) támogatás és ösztönzés esetén várható, ám a konvergenciaprogram mindenhatóságába vetett fiskális bizalom, valamint az utóbbi években a miniszterelnök részéről a honvédelemmel kapcsolatban tapasztalt nemtörődömség kizárja ezt.

A Simicskó-javaslat

A tárca ugyanakkor különböző koncepciók társadalmi, politikai és szakmai vitáinak felkarolása révén jelentős lépéseket tehetne ennek a védelmi képességbeli hátránynak a leküzdésére. Ez azonban még szándék szintjén sem fedezhető fel a minisztériumi vezetésben. Erre utal az az ambivalens kormányzati magatartás is, amit Simicskó István 2007 áprilisában a parlament elé beterjesztett, önálló országgyűlési határozati javaslatával kapcsolatban alakítottak ki.⁵ A 2006-os választások után a KDNP parlamenti pad-

² A hadkötelezettség megszüntetésekor jött létre az önkéntes tartalékos rendszer. Az önkéntes tartalékos jogviszony önként jelentkezés alapján, kérelemre a tartalékos katona és a honvédség között megkötött szerződéssel jön létre. A jelentkezők első alkalommal 25 napos kiképzésen vesznek részt, majd évente 15–15 napra behívják őket. Az így eltöltött szolgálati időhöz kötötten 1–3 havi illetmény illeti meg az önkéntes tartalékost. A legnagyobb probléma, hogy anyagi források és a jogszabályi környezet kialakításának hiányában az évi kéthetes kiképzést az önkénteseknek saját szabadságuk terhére kell vállalniuk, ugyanis a munkáltatók kárpótlására sem megfelelő anyagi bázis nem áll rendelkezésre, sem törvényi felhatalmazás nem kötelezi őket arra, hogy az önként jelentkezőt tehermentesítsék a rövid szolgálati időszak alatt.

³ Jelenleg már a szakmai kritikai vélemények széles bázisa áll a minisztérium rendelkezésére a probléma felszámolása érdekében. Lásd pl. URBÁN Lajos – SZIGETI Lajos: *A magyar haderő és a tartalékos katonák*, Új Honvédségi Szemle 2006/5., 2; CZUPRÁK Ottó: *A tartalékos szerepe a védelem hatáslapú képességének alakításában*, Hadtudomány 2006/4.

⁴ Az anyagi érdekeltség felkeltése források hiányában sem a tartalékosnak jelentkező (munkavállaló), sem pedig a tartalékost foglalkoztató (munkaadó) irányában nem megalapozott. Sajnálattal kell ugyanakkor megállapítanunk azt is, hogy a rendszerváltás után kialakuló morális válság következtében azzal számolni, hogy hazafias kötelességtudatból tömegek jelentkeznek a tartalékos állományba, biztosan nem szabad.

⁵ A H/2885. irományszámú országgyűlési határozati javaslatot 2007. április 27-én terjesztette elő Simicskó István. „A Honi Gárda tartalékos védelmi erő létrehozásáról” szóló előterjesztés indokaként az ellenzéki politikus azt nevesítette, hogy az ország a haderő-átalakítás során kialakuló kis létszámú, professzio-

soraiban helyet foglaló politikus javaslata arra irányul, hogy a látható közeljövőben szülessen törvény egy önkéntes, tartalékos védelmi erő (Honi Gárda) felállításáról, amely a Magyar Honvédség keretei között, azt kiegészítve békeidőben elsősorban katasztrófavédelmi feladatokat ellátva, háború esetén pedig a honvédség rendelkezésére (területvédelem) állva végzi feladatát.⁶ A koncepció háttérében minden bizonnyal az húzódik meg, hogy az ellenzéki szakpolitikus érzékeli, hogy a hadsereg-modellváltás óta a kormány képtelen volt egy valóban funkcionáló tartalékos struktúra feltételrendszerét kidolgozni. Simicskó javaslatát az országgyűlés a tanulmány írásának időpontjáig még nem tűzte napirendre, sőt a kormányzati, illetve kormánypárti nyilatkozatokat elemezve erre idén már nem sok esély mutatkozik, bár június óta ötpárti alibi-tárgyalások folytak a koncepciót érintően.⁷ Az SZDSZ egyértelmű elutasítása⁸ mellett ugyanis a szocialista honvédelmi vezetés hol egyértelműen támogatólag lép fel, hol pedig vitatja a javaslat lényegét. Erre legjobb példa a honvédelmi miniszter egymásnak ellentmondó két nyilatkozata. Szekeres Imre augusztus 16-án még arról beszél, hogy az őszi parlamenti ülészek elején (2007 szeptemberében) megegyezhetnek a pártok a Honi Gárda felállításáról, ugyanis a minisztériumnak is egyértelműen az az álláspontja, hogy szükség van egy, a honvédség rendszerébe illeszkedő, önkéntes tartalékos erőre.⁹ Államalapításunk ünnepén azonban már ezt a kijelentést teszi: „Nincs szükség [azonban] sem a hadseregen belül, sem azon kívül gárdákra, főleg nem politikai szervezetekhez, ideológiákhoz kötődő félkatonai szervezetekre.”¹⁰ Az egyértelmű kormányzati elzárkózás következményeként, a kormányzati ígérettel ellentétben, szeptemberben az országgyűlésben nem történik érdemi előrelépés, holott augusztus közepe óta már a Fidesz is támogatásáról biztosítja a Simicskó-javaslatot.¹¹

nális haderő megléte ellenére, illetve a megváltozott biztonságpolitikai környezet új kihívásai közepette sem mondhat le arról, hogy a honvédelem továbbra is össznemzeti ügy maradjon. Így a kormány alapvető feladata, hogy biztosítsa azokat a jogi, katonaszakmai és anyagi feltételeket, amelyek maradéktalanul lehetővé teszik, hogy bármely önként jelentkező magyar polgár olyan kiképzésben részesüljön, majd ennek alapján olyan tartalékos rendszerű feladatokat vállaljon, amelynek köszönhetően alkalmassá válik arra, hogy veszély esetén megvédhesse szűkebb környezetét, illetve adott esetben hazáját.

⁶ A politikusi előterjesztés alapján, amennyiben a parlament elfogadja az országgyűlési határozatot, akkor az országgyűlés felkéri a kormányt, hogy 2007. december 31-ig a Honvédelmi Minisztériumban hozzon létre egy szakértői bizottságot, amely a Honi Gárda felállításának feltételrendszerét (pl. feladatok, szervezeti felépítés, finanszírozás) hivatott kidolgozni. Az előterjesztésben továbbá az is szerepel, hogy a kormány a szakértői bizottság munkája alapján kötelessé válik arra, hogy 2008. december 31-ig javaslatát (pl. törvény formájában) terjessze a parlament elé.

⁷ Az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága május végén ugyan egyhangúan tárgysorozatra vetette a határozati javaslatot, azonban a kormánypárti többség általános vitára nem találta alkalmasnak.

⁸ Gusztos Péter több nyilatkozatában (pl. *Az SZDSZ nem akar Honi Gárdát a hadseregen belül*, hvg.hu 2007. augusztus 13.) világossá tette, hogy szakmailag értelmetlen a professzionális hadseregmodell mellett egy korszerűtlen, politikai ihletésű, alternatív rendfenntartó szerv létrehozása.

⁹ SEKERES Imre: *Für Lajos ne adja nevét a Magyar Gárdához*, Népszabadság 2007. augusztus 16.

¹⁰ SEKERES Imre: *Nincs szükség félkatonai szervezetekre*, stop.hu 2007. augusztus 20.

¹¹ Erről Demeter Ervin, a Fidesz szakpolitikusa tájékoztatja a közvéleményt augusztus 12-én. Demeter szerint a Honi Gárda hasonló feladatokat (katasztrófavédelem, fegyveres konfliktus esetén kiegészítő haderő) látna el, mint azok a csapattestek, amelyek már több NATO-tagországban működnek. (*Létre kell hozni a Honi Gárdát*, fidesz.hu 2007. augusztus 12.)

A kormány és a kormánypártok részéről a KDNP-s politikai koncepciója persze a jelenkori magyar politikai logikának megfelelően – miszerint ellenzéki javaslatról van szó – elvethető. Szakmailag viszont csak abban az esetben igazolható a javaslat annullálása, ha a védelmi vezetés egyben egyértelművé teszi, hogy a már szervezetileg létező önkéntes tartalékos rendszert anyagilag megerősíti, továbbá rászánja magát a jogi környezet (például honvédelmi törvény, munka törvénykönyve) alapvető átszabására annak érdekében, hogy a jelenlegi önkéntes tartalékos rendszer valóban működőképpé váljon. Azt ugyanis a hazai szakmai közvéleményen belül – kivéve talán az SZDSZ szakpolitikussait – már senki sem vitatja, hogy a NATO-tagállamok szinte mindegyikében rendszeresített – persze eltérő szervezési elvekre épülő – működőképes tartalékos erőre Magyarországon is szükség van. Ennek az álláspontnak az egyértelmű képviselőjére azonban a magyar honvédelmi vezetés jelen pillanatban nem hajlandó, még kevésbé hajlik arra, hogy szakmai álláspontját a közvélemény előtt is ütköztesse a tisztán fiskális szempontokat érvényesítő kormányfővel és pénzügyminiszterrel. Márpedig kormányzati többletforrások nélkül a rendszer életképtelen.

A honvédelemi szektor finanszírozási válsága

Mára a védelemre szánt költségvetési források hiánya krónikus méreteket öltött. Azon túl, hogy az elégtelen anyagi keretek következtében a halaszthatatlan technikai fejlesztések egész sora maradt el, a legsúlyosabb probléma, hogy a magyar kormányzati elit szavahihetősége a szövetséges (NATO-)országok politikai és katonai vezetői előtt erőteljesen megcsappant. A NATO 2002-es prágai csúcsertekezletén a magyar kormány még a védelmi kiadások növelését jelentette be. A Medgyessy-kormány ígérete szerint a 2003–2006 közötti időszakra a védelmi költség GDP-hez viszonyított arányát 1,81 százalékról 2,01 százalékra kívánta emelni, amelyből közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium részaránya 1,81 százalék lett volna.¹² A konkrét és egyben számonkérhető vállalás azonban nem teljesült, a négyéves ciklus alatt a katonai kiadások radikálisan csökkentek: 2003-ban a GDP 1,69 százaléka, 2004-ben 1,53 százaléka, 2005-ben 1,28 százaléka, míg 2006-ban már csak 1,17 százaléka fedezte a magyar honvédelem kiadásait.¹³ Ebben az évben a katonai költség aránya tovább esett, Magyarország a nemzeti össztermék 1,1 százalékát fordítja védelmi kiadásokra.

A 2006-os választási kampányban, még az erőteljes kormányzati ígéretek ellenére is világossá válhatott az éberebb megfigyelők számára, hogy a társadalom és a humánszféra (például oktatás, egészségügy, honvédelem) területén a következő évek komoly megszorításokat hoznak. A második Gyurcsány-kormány legnagyobb feladata ennek megfe-

¹² Vö. SZENES Zoltán: *Magyar Honvédség a NATO-ban. Mit várhatunk Rigától?*, Hadtudomány 2006/4.

¹³ A védelmi kiadások támogatásának mértéke már 2005-ben az 1997-es támogatási szint alá süllyedt, amikor a Horn-kormány először tett ígéretet a NATO-nak a katonai költségek növelésére. Igaz, az új védelmi miniszter (Szekeres Imre) lobbitevékenységének köszönhetően a szektor 2006-ban végül is nem a költségvetési törvényben elfogadott nemzeti össztermék 1,17 százalékából gazdálkodott, hanem a GDP 1,27 százalékából.

lelően az lett, hogy amennyire csak lehet, elkerülje annak bélyegét, hogy a védelmi szövetségi rendszerben csak amolyan „biztonsági potyautasként” vesz részt. Ez az igyekezete azonban nem vált be. Mindenki által ismert ugyanis, hogy a NATO-hoz tartozó 26 tagállam közül jelenleg Magyarország fordítja – a GDP-hez viszonyítva – a legkevesebbet a védelmi szférára.¹⁴ Nem tagadható, hogy a hadsereg létszámához viszonyítva az ország erőn felül teljesít a külföldi katonai jelenlétet illetően (kb. 1000 fő állandó állomásoztatása különböző béketeremtő és békefenntartó hadműveletekben), ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez a vállalása az egyedüli, amelynek maradtalanul eleget tesz a közösen elfogadott szövetségi (NATO, EU) célkitűzésekből. A nemzetközi szerepvállalás azonban nem helyettesítheti a 17 év óta felhalmozódó katonai fejlesztések hiányát, a katonatársadalom presztízsét megalapozni képes új rendszer kialakítását vagy a tartalékos szervezet működőképessé tételét. Márpedig ezekre a kormányzat által biztosított anyagi keretek továbbra is elégtelenek.

Nem megnyugtató a honvédelmi miniszter azon nyilatkozata sem, mely szerint „a költségvetés konszolidálása után pedig fokozatosan emelni fogjuk a védelmi kiadásokat a tízéves fejlesztési program alapján”.¹⁵ Szekeres Imre arra a kormánydöntésre utalt, amely szerint a kabinet a kormányzati ciklus végéig meghatározta a honvédelmi tárca költségvetési keretét. Ezek alapján a 2007-re elfogadott 278 milliárd forintról 2010-re 322 milliárdra nő a védelempolitikára felhasználható összeg nagysága.¹⁶ A nominális növekmény természetesen észlelhető, amennyiben azonban figyelembe vesszük a pénzügyi tárca inflációs előrejelzését, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a honvédelemre költendő keret 2010-ig reálértékben – legjobb esetben is – csupán szinten marad. Az Állami Számvevőszék megállapítása szerint így 2010-ben sem haladja meg a GDP 1,1 százalékát a támogatási előirányzat.

A második Gyurcsány-kormány tehát nem tud – és talán is akar – szakítani azzal az immár legalább öt éve tartó folyamattal, miszerint évről évre növekvő mértékben vonnak el forrásokat a védelmi szférától. Ennek oka nyilvánvaló: az elhibázott politikai és gazdasági intézkedésekből eredő jelentős károk enyhítése érdekében a kormányzó koalíció a humánszférában – azon belül talán leginkább a védelmi-katonai ágazatban – találja meg azt a területet, ahol a viszonylag alacsony politikai, ágazati és lakossági ellenállás miatt jelentős összegeket képes megtakarítani. Márpedig a katonai költségvetés folyamatos – évente a GDP-hez viszonyított, legalább 0,1-0,2 százalékos – emelése nélkül sem a professzionális módon üzemelő Magyar Honvédség, sem az önkéntes tartalékos rendszer nem alkalmas feladata ellátására. Egy-két évig még bizonyosan lehet arra a kedvező geopolitikai (szomszédos országokkal kialakított partneri viszony) és szövetségi (EU, NATO) környezetre hivatkozni, s elmondani, hogy Magyarországot nem fenyege-

¹⁴ Különösen látványos Magyarország lemaradása a visegrádi országokhoz képest. Csehország, Lengyelország és Szlovákia a GDP 1,7–1,9 százalékát fordítja védelmi kiadásokra.

¹⁵ *Megtadott múlt, modern baloldaliság.* Interjú Szekeres Imrével, Magyar Nemzet 2007. március 12.

¹⁶ A kormány 2006. november 22-i ülésén jóváhagyott költségvetési programja szerint a védelmi minisztérium előirányzata 2008-ra 285 milliárd forintra, 2009-re 295 milliárd forintra, 2010-re pedig 322 milliárd forintra nő.

ti külső támadás veszélye. Ugyanakkor nem szabad elfeledni, hogy a folyamatos anyagi ellehetetlenülés következtében a szektorban rendre – így 2006–2007-ben is – elmaradtak a haditechnikai fejlesztések, a katonatársadalom anyagi megbecsülése sem érte el a feladatvállalással arányos szintet, sőt nem került sor az értékes ingatlanállomány megfelelő állagmegóvására sem. A fiskális szemléletű megszorítások miatt az elmúlt évek során jelentős létszámleépítésre került sor, amelynek következtében a Magyar Honvédség legfontosabb feladatát, az ország szuverenitásának védelmét önmagában már nem képes garantálni, holott ez már nemcsak nemzeti, hanem előírt szövetségi (NATO) érdek is.

Visszatekintő

Simicskó István nem először tesz kísérletet egy kvázi, tartalékos katonai rendszer kiépítésére. 2000. kora őszén már benyújtott egy határozati javaslatot egy „önálló fegyveres erő” (nemzetőrség) létrehozására.¹⁷ Az akkor kormányparti (Fidesz) politikus célja szerint – amennyiben javaslatát az országgyűlés magáévá tette volna országgyűlési határozat formájában – a kormánynak 2001. április 15-ig a parlament elé kellett volna terjesztenie a nemzetőrsegről szóló törvényjavaslatot, annak érdekében, hogy még 2001 folyamán megalakulhasson – a honvédelmi miniszter irányítása alatt – a nemzetőrség parancsnokságának törzse, valamint egy nemzetőregység. A koncepció szerint az új fegyveres erő mintegy 20–22 ezer főt számláló, vegyes (önkéntes és sorozott) rendszerű szervezet, amely felváltaná a sorkatonai intézményt. A tervezet logikusnak tűnik annyiban, hogy 2001-re már a kormány is magáévá tette azt a liberális (SZDSZ) agendát, mely szerint Magyarországon is szükségzerű – igaz, időben elnyújtva – a sorozásos modellből a professzionális haderővé történő átalakulás elindítása. A nemzetőrségben a háromhónapos alapképzés mindenki számára kötelező lenne, utána viszont önkéntes alapon lehetne nemzetőrként tovább szolgálni. A politikus elképzelése szerint tehát az országban két honvédelmi fegyveres szervezet jött volna létre viszonylag rövid idő alatt: egyrészt egy jól felszerelt, kis létszámú professzionális hadsereg, hivatásos és szerződéses katonákból, valamint a kötelező sorozáson és kiképzésen átesett polgárokból álló nemzetőrség.

A koncepció alaphibája – álláspontunk szerint – a kényszersorozás átmentése. A 21. század elején a fejlett országokban komoly társadalmi igényként jelentkezik a haderők létszámának leépítése és ezzel párhuzamosan a kötelező katonai szolgálat eltörlése, még akkor is, ha közben újabb veszélyforrások (például terrorizmus) jelennek meg.¹⁸ Így minden bizonnyal – a javaslat elfogadása esetén – Magyarországon is elemi társadalmi ellenállásba ütközött volna a sorozás intézményének fenntartása a nemzetőrség esetében, hiszen a honvédség vonatkozásában is hasonló tapasztalatokat tártak fel a szakértők.¹⁹ Vitathatatlannak tűnik, hogy a honvédelem össznemzeti ügy, s az erre történő hivatkozás Simicskó

¹⁷ H/3107 irományszámú határozati javaslat „A Nemzetőrség létrehozásáról”. A javaslatot Simicskó 2000. szeptember 8-án terjesztette önálló indítványként a parlamentbe elé.

¹⁸ Vö. SZIGETI Lajos: *A nemzetőrség megalakításának kérdései*, Hadtudomány 2000/4.

¹⁹ Elég, ha csak a sorozás alkalmazásánál az egészségügyi felmentések nagy számára gondolunk.

István 2000-es határozati javaslatának indoklásában is szerepel mint olyan morális érv, melynek minden körülmények között teljesülnie kell. Nem szabad azonban elfeledni, hogy a rendszerváltással természetesen együtt járó – gazdasági, társadalmi, morális, politikai stb. – megrázkódtatásokkal terhelt társadalomban a hadköteles korú tagoknak egy jelentékeny részében ezek az erkölcsi indíttatású igények, illetve kötelezettségteljesítési szándékok részben vagy teljesen hiányoznak. Miként nehezen megmagyarázható a társadalom részére azon többletforrások bevonása is, melyek elengedhetetlenül fontosak egy újabb katonai szervezet (nemzetőrség) felállítása esetén.

Mindezeket a valós problémákat érzékelve a kormány arra az elhatározásra jutott, hogy a Simicskó-javaslatot erősen felpuhítva egy egységes koncepciót nyújt be a parlamentnek. Az országgyűlés kisebb vita után – és az ellenzék egy részének ellenállása ellenére – elfogadta „A Nemzetőrség felállításáról szóló” országgyűlési határozatot.²⁰ Ez a határozat azonban nem rendelkezik a nemzetőrség felállításáról, csak egy előkészítő bizottság – 2002. április 1-jéig történő – felállításáról, továbbá arról, hogy a parlament felkéri a kormányt, hogy 2002. december 31-ig terjessze a kidolgozott törvényjavaslatot, valamint a szükséges törvénymódosításokat az országgyűlés elé. A 2002-es országgyűlési választások, illetve a kormányváltás következtében a javaslat megbukott, bár jeleznünk kell, hogy a választási kampány forgatagában az Orbán-kormány megfeleltetett kötelezettségéről, az előkészítő bizottság felállításáról.

Erre is hivatkozva, a Medgyessy-kormány honvédelmi minisztere 2003 januárjában határozati javaslatot nyújtott be a „A Nemzetőrség felállításáról” szóló határozat hatályon kívül helyezéséről.²¹ Juhász Ferenc szerint az új kormány áttekintette a nemzetőrrel kapcsolatos kormányzati teendőket, és arra a következtetésre jutott, hogy célszerű azt összekapcsolni az önkéntes haderőre történő áttérés előkészítésének munkálataival. A védelmi kormányzat ennek alapján azt állapította meg, hogy egy új, önálló fegyveres erő (nemzetőrség) létrehozása helyett a szándékozott cél (állampolgárok bevonása a honvédelembe a professzionális honvédség mellett) célszerűbben és hatékonyabban elérhető az önkéntes tartalékos rendszer keretei között. Ezzel a szocialista vezetésű kormányzat egyértelművé tette, hogy a kényszersorozáson (is) alapuló újabb katonai szervezet kialakítása számára nem prioritás. További érvként hangzik el az előterjesztésben, hogy a nemzetőrség finanszírozása olyan pótlólagos terheket róna a költségvetésre, melyet a magyar nemzetgazdaság nem bír el, miközben az önkéntes tartalékos rendszer anyagi kihatásai nyilvánvalóan nem érik el egy önálló fegyveres erő kialakításának költségeit. Ezek alapján 2003. március elején a szocialista–szabaddemokrata többségű parlament hatályon kívül helyezte a „A Nemzetőrség felállításáról” szóló országgyűlési határozatot.²² Bármennyire is magasztos és morálisan támogatható az Orbán-kormány és Simicskó István igyekezete a nemzetőrség felállítására, a szakmai és a pénzügyi érvek mentén a Medgyessy-kormány döntése indo-

²⁰ A 100/2001. számú, „A Nemzetőrség létrehozásáról” szóló országgyűlési határozatot a parlament 2001. december 18-án fogadta el a parlament.

²¹ Az előterjesztést H/1989. számon nevesítették.

²² A 17/2003-as határozatot 2003. március 7-én fogadta el a parlament 194 igen szavazattal, nem szavazat és tartózkodó szavazat nélkül.

koltnak tűnik. A szakmai igazolás viszont nem érthető meg a sorozáson alapuló hadseregmodell megszüntetésére irányuló politikai viták bemutatása nélkül.

A professzionális hadseregmodell kiépítése (1999–2004)

Az 1990-es évek közepétől kezdődően a magyar civil társadalom több szereplője (Alba Kör, Hadkötelezettséget Ellenzők Ligája stb.) a politikai közbeszéd részévé teszi a sorkatonai szolgálat megszüntetését, és ezzel párhuzamosan egy önkéntességen alapuló professzionális hadsereg létrehozásának modelljét. A releváns politikai szereplők közül a kezdeményezést legelőször az SZDSZ karolja fel, és egyfajta liberális agendaként hirdeti meg. A párt – érzékelve a közvélemény és a médiumok többségének támogatását – 1999-ben politikai vitanapot kezdeményez a parlamentben „A kötelező sorkatonai szolgálat felváltása önkéntes és hivatásos hadsereggel és Magyarország NATO-csatlakozása” címmel.²³ Álláspontjuk szerint megérett a lehetőség arra, hogy a sorozáson alapuló rendszert Magyarországon azonnal felszámolják. A politikai vita azonban nem hoz áttörést, eltekintve attól, hogy a Fidesz vezette kormány előterjesztésére az országgyűlés 2000-ben elfogad egy országgyűlési határozatot, melyben hitet tesz a sorkatonai szolgálat – hosszú átmenet utáni – megszüntetése mellett.²⁴ Álláspontjával tehát ekkor még magára marad a liberális párt, ugyanis a szocialista vezérszónok (Juhász Ferenc) is csak középtávon, 10–15 év alatt lát lehetőséget arra, hogy a sorkatonai állomány megszűnjék, miközben a többi parlamenti párt is elveti az azonnali struktúraváltás lehetőségét.

A koncepcionális eltérések ellenére azonban az ezredforduló utáni években a magyar politikai elit szinte egyöntetűen – kivétel az FKGP és az MDF bizonyos köréi – támogatja a sorozáson alapuló hadsereg viszonylag látható időn belüli megszüntetését. A téma – kiemelten pozitív társadalmi támogatottsága okán – így a 2002-es országgyűlési választások egyik releváns szakpolitikai kérdésévé válik. Nem meglepő tehát, hogy a Medgyessy-kormány programjában ez a pont olyan kiemelt katonapolitikai feladatként fogalmazódik meg, melyet a ciklus végéig realizálni kell. 2004-ben azonban a folyamatok felgyorsulnak, s még ebben az évben a parlamenti pártok együttműködésének köszönhetően megszűnik a sorozáson alapuló hadseregmodell, s helyét a professzionális szervezettségű honvédség veszi át.

Az év folyamán a parlamenti pártok közötti kialakult vita árnyalt bemutatására a jelen tanulmány nem vállalkozhat,²⁵ annyit azonban mindenképpen jeleznünk kell, hogy 2004 áprilisában a területet felügyelő szakminiszter kijelenti: a Magyar Honvédség 2004 év végéig minden feltételt megteremt annak érdekében, hogy kizárólag önkéntes alapon működjenek a magyar haderő. Juhász Ferenc első alkalommal veti fel, hogy a kor-

²³ Lásd erről bővebben KERN Tamás: *Magyar biztonságpolitika a változó világban = Elszalasztott esélyek – Parlamenti vitanapok 1991–2005*, szerk. Kéri László – Szabó Andrea, MTA PTI, Budapest, 2005.

²⁴ 61/2000. országgyűlési határozat (VI. 21.) „A Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól”.

²⁵ Lásd erről bővebben KERN Tamás: *A sorkatonai szolgálat megszüntetéséről folyó parlamenti viták = Pécsi politikai tanulmányok*, III., szerk. S. Szabó Péter, PTE, Pécs, 2006.

mány még a nyáron beterjeszti azokat a többségében kétharmados törvénymódosításokat (Alkotmány, honvédelmi törvény), amelyek megalapozzák az áttérést.

Július közepén a Fidesz elnöksége is a sorkatonai szolgálat végleges eltörlése mellett foglal állást. Július 26-án azonban a nagyobbik ellenzéki párt két határozati javaslatot nyújt be a parlamentnek, amelyben a sorkatonaság eltörlését, illetve egy úgynevezett kiegészítő védelmi erő létrehozását szorgalmazza. Az MSZP szerint a fideszes javaslat azt jelentené, hogy a Fidesz önálló politikai akciót kezd annak érdekében, hogy ne kelljen egyértelműen igent vagy nemet mondania a sorkötelezettség megszüntetésére. A szocialisták emellett úgy vélik, hogy a legnagyobb ellenzéki párt ismételten kísérletet tesz arra, hogy a nemzetőrséget burkolt formában, más néven állítsa fel. Ezért a kormánypártok a Fidesz határozati javaslatának plenáris tárgyalását megakadályozzák.²⁶

A kormány szeptemberben benyújtja az országgyűlésnek az új honvédelmi – a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló – törvény koncepcióját és egyben kezdeményezi az Alkotmány idevágó rendelkezéseinek módosítását. 2004 őszén megkezdődik a parlamenti vita. Az új honvédelmi törvénytervezet és az Alkotmány módosításáról szóló törvényjavaslat vitáját az országgyűlés egy keretben bonyolítja le. A kormány álláspontja szerint a geopolitikai körülmények alapvető megváltozása, illetve az ország szövetségi kapcsolatrendszere miatt a hagyományos tömeghadsereg-modell fenntartását a továbbiakban semmi sem indokolja. Így békeidőben a vegyes rendszerű (sorozott + szerződéses) haderőt az önkéntes jelentkezés alapján szolgálatot teljesítő hivatásos, szerződéses és önkéntes tartalékos állományból álló Magyar Honvédség váltja fel. A közel háromhónapos, kemény parlamenti vita után a Fidesz beadja derekát, és hozzájárul az új honvédelmi törvény és az alkotmánymódosítás elfogadásához.²⁷ Ezzel a professzionális haderő és a – témánk szempontjából fontos – önkéntes tartalékos rendszer kiépülése elől a politikai akadály elhárult.

Nemzetközi példák és az azokból levonható következtetések

A világ egyetlen országa sem engedheti meg, hogy a biztonságát befolyásoló valamennyi veszély elhárítására kizárólag az állandó reguláris haderőt alkalmazza. A NA-

²⁶ A két határozati javaslatot Simicskó István jegyzi: H/10853. „A Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról”, illetve a H/10854. „Kiegészítő védelmi erő létrehozásáról”. Az előbbi Simicskó visszavonja, majd augusztus 6-án Sziijártó Péterrel, ugyanezzel a címmel újra beadja (H/10919.).

²⁷ A vita hevességére utaló adat, hogy az ellenzéki képviselőknek köszönhetően 2004. október 25-én az országgyűlés elveti az új honvédelmi törvény tervezetét, és ebből okulva a kormány az alkotmánymódosító csomagját már be sem terjeszti. November 3-án azonban a Fidesz bejelenti, hogy mégis hajlandó a jogszabályi módosításokat megszavazni. Ezt Pokorni Zoltán azzal indokolja: pártja számára elfogadhatatlan, hogy a kormány és a kormánypártok azzal riogassák a fiatal korcsoportokat, hogy a Fidesz ártani akar nekik. Novemberben tehát sor kerül mind az új törvény, mind pedig az azzal összefüggő alkotmánymódosítási koncepció parlamenti vitájára. A Fidesz az ígért támogatását megadja, így a jogszabálytervezetek (2004. CV. Törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről) elfogadásra kerülnek. A törvény alapján az önkéntes haderő személyi állományát békeidőben az aktív hivatásos katonai állomány, a szerződéses önkéntes állomány, továbbá az időszakosan rendelkezésre álló, önkéntes tartalékosok képezik. Békeidőben a sorozás felfüggesztésre kerül, ugyanakkor konfliktus esetén az intézmény visszaállítandó.

TO-tagországok és a semleges államok többsége ezért olyan tartalékos erőket tart fenn, melyek képesek a különböző veszélyek és feladatok (például területvédelem, katasztrófavédelem, belső társadalmi rend fenntartása, terrorizmus elleni küzdelem, külföldi békefenntartásban történő közreműködés) elhárítására, illetve ellátására. Természetesen az eltérő történelmi és társadalmi fejlődésnek, az ország geopolitikai, gazdasági helyzetének, valamint a különböző társadalmak hadsereggel kapcsolatban kialakított más- és másféle viszonyrendszerének köszönhetően, alapjaiban tér el egyes országokban a tartalékos haderők elismertsége, szervezési módozata, feladatrendszere. A szakirodalom²⁸ szerint legalább három eltérő modell alakult ki a fejlett világban:

- Azokban az országokban (például USA, Anglia, Németország, Franciaország, Törökország), amelyekben a modern kori államfejlődés során a haderő mindenkor domináns szerepet játszott, a katonai tevékenység prioritást élvez, a katonai szakmának magas a társadalmi presztízse, s a polgárok többsége elfogadja a jelentős védelmi költségvetési szintet. Ezekben az államokban a fejlett reguláris haderőt jól felszerelt, magas szinten kiképzett, törvényileg szabályozott, anyagilag és erkölcsileg megbecsült tartalékos rendszer egészíti ki. Erre talán legjobb példa az Egyesült Államok Nemzeti Gárdája, melynek egységeit – a belföldi feladatok szakszerű ellátása mellett – a világ számos válságövezetében bevetették már.
- Az országok egy másik csoportját a semleges, illetve a semlegességre törekvő államok (például Svájc, Ausztria, Svédország) alkotják. Mivel ezek az országok nem tartoznak egyetlenegy katonai szövetségi rendszerbe sem, ez megköveteli tőlük, hogy ütőképes, az ország védelmét maximálisan biztosító reguláris és tartalékos haderőket tartsanak fenn, megfelelő finansziális keret biztosításával. Svédországban a tartalékos Honi Gárdának közel 100 ezer tagja van, kifejezve ezáltal is, hogy a honvédelem számukra össznemzeti ügy. A gárdának minden 15. életévét betöltő svéd állampolgár tagja lehet. A tagok évente legalább 20 órás időtartamban kötelesek kiképzésen részt venni.
- A következő államok (például Csehország, Szlovákia, Belgium) a biztonságuk garantálását elsősorban nem a nemzeti haderőktől várják, hanem a diplomáciai-gazdasági kapcsolataik rendezettségétől, illetve a különböző szövetségi rendszerekben elfoglalt tagságuktól. Mind a politikai elit, mind pedig a társadalom tagjai kevésbé tartják szükségesnek a nagy létszámú tartalék erők békeidőben történő fenntartását, illetve finanszírozását, ugyanakkor ezekben az országokban is történtek előrelépések a tartalékos szisztéma megerősítésére. Ezekben az államokban a tényleges haderő kiegészítésére az önkéntes tartalékos struktúrát alkalmazzák. Az ilyen típusú tartalékos szerveződések vagy az ország honvédelmi apparátusába integrálódnak, vagy attól elkülönülten, civil szerveződésként látják el feladataikat. A cseh katonai vezetés például egyértelműen a haderőn belül képzei el a kiképzett tartalékerő szerepét. Ennek megfelelően a hivatásos katonaság kiépítésével párhuzamosan fontosnak vélik a tartalék erők kiképzését, finanszírozását, és funkcionális integrálását a haderőbe.

²⁸ Lásd erről bővebben CZUPRÁK Ottó: *Paradigmaváltás a katonai tartalékerőknél*, Új Honvédségi Szemle 2006/9.; URBÁN-SZIGETI: I. m.

A nemzetközi példák alapján nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy Magyarország a tartalékos haderő fejlesztésének lehetséges irányát illetően a harmadik szervezési mintába tartozik. Mindezek ismeretében az alábbi politikai, szakmai következtetések levonására vállalkozunk, jelezve egyben, hogy inkább hangos gondolkodásról, semmint világos koncepcióról van szó.

1. Az új honvédelmi törvény elfogadása (2004. november 8.) óta a szocialista párt által vezetett kormányok a professzionális hadseregmodell-váltással párhuzamosan képtelenek bizonyultak működőképes tartalékos szisztéma kiépítésére. Felállt ugyan az önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR), ám sem a finanszírozást illetően, sem a jogi környezetet (például munkajogi kérdések) érintően nem történt előrelépés. Lépni még nem késő, a Simicskó-javaslat szakmai és politikai vitája az ügy menetét előmozdíthatja.

2. A legcélravezetőbb megoldás a már szervezetileg létező ÖTR bázisának megerősítése. Ez nem jelenti azt, hogy a továbbfejlesztés, a források biztosítása és a jogszabályi változtatások meghozatala érdekében a szakmai és politikai viták megspórolhatók. A szakma, a kormányoldal és az ellenzék számára egyaránt fontos egy kompromisszumos szisztéma „megszülése”. A jelenlegi rendszer felülvizsgálatával egybekötve a Simicskó-koncepcióból át kell emelni a racionális elemeket. Fontos azonban, hogy a vita során a honvédség presztízse ne sérüljön. A Magyar Honvédséget mindeztáig sikerült a napi politikai csatározásoktól távol tartani. A politikai távolságtartás a hadsereg szakmai működésének egyik legfontosabb feltétele.

3. A kompromisszumos döntés után kiemelten fontos feladat a társadalmi vita lebonyolítása. A társadalom tagjait meg kell győzni arról – közös kampányok sokaságával –, hogy a honvédelem össznemzeti ügy, az önkéntes tartalékos szolgálat vállalása hazafias tett.

4. Jelen pillanatban az ÖTR mellett civil társadalmi szervezetek²⁹ sokasága tekinti feladatának a tartalékos szisztéma életben tartását. Hangsúlyozni kell, hogy ez kizárólag állami feladat lehet, azaz a tartalékos haderő csak a védelmi minisztérium integratív keretein belül működhet. Nemcsak azért, mert ezek a civil szervezetek közvetlenül a rendszerváltás után, régi minták alapján szerveződtek, és a mai összetett védelmi feladatok ellátására alkalmatlanok,³⁰ hanem annak ismeretében is, hogy Magyarországon a civil szektor erőtlen. Márpedig egy ilyen „hatalommal” is rendelkező szervezetet nem lehet kitenni a mindenkorai politikai nyomásnak. A tartalékos erő alkalmazását kizárólag alkotmányos keretek között szabad engedélyezni.³¹

*

Összefoglalva kimondható tehát – kitekintve a nemzetközi porondra –, hogy a professzionális hadseregmodellt választó Magyarországnak sincs más lehetősége, mint hogy

²⁹ Ilyen szervezet például a Magyar Tartalékosok Szövetsége vagy a Magyar Nemzetőrök Országos Szövetsége.

³⁰ Vö. TÓTH Zoltán: *Szemléletváltás a tartalék erők ügyében is*, Új Honvédségi Szemle 2006/2.

³¹ Ez persze nem jelenti azt, hogy ezek a civil szerveződések ne láthatnának el fontos társadalmi feladatokat, gondoljunk itt a hagyományőrzésre vagy a demokratikus politikai kultúra terjesztésére.

tartalékos rendszerét megújítsa. Ennek a rendszernek viszonylag rövid időn belül (3–5 év) képessé kell válnia arra, hogy adott esetben – a katasztrófahelyzetekben történő helytállás mellett – harci és kiszolgáló támogatást biztosítson az aktív haderőnek, s egyben tevőleges összekötő legyen a professzionális honvédség és a polgári közösség között. Ennek precíz kimunkálását azonban a politikai osztály nem háríthatja másra. A katonaszakmai közeg készen áll arra, hogy az elitet ebben a munkájában segítse, s biztos állítható az is, hogy a magyar társadalomban is találhatók olyan személyek, akik a megfelelő szabályozás és az anyagi ösztönzők ismeretében bátran vállalkoznak – szabadidejük terhére – a nemzet szolgálatára.

Persze mindannyiunk számára közismert tény, hogy a jelenlegi belpolitikai események nem alkalmasak új – főleg komoly anyagi vonzattal is együttjáró – koncepciók kihordására.³² A nagyobb felelősség – már csak a kormányzásból adódóan is – mindenképpen a kormányra és a kormánypártokra hárul. A Simicskó-javaslat viszont egyértelműen jelzi, hogy a parlamenti ellenzék – legalábbis a Fidesz és a KDNP – kész egyes, a nemzet szempontjából kiemelkedően fontos kérdések megtárgyalására, a döntések meghozatalára. Már csak bátor kormányzati lépésre van szükség.

További felhasznált irodalom

- ERDŐS László: *Hangosan gondolkodom*, Új Honvédségi Szemle 2006/3.
 KERN Tamás: *Védelem- és katonapolitika = Őszöd árnyékában. A 2. Gyurcsány-kormány első éve*, szerk. Gázsó Tibor – G. Fodor Gábor – Stumpf István, Századvég, Budapest, 2007.
 KLADEK András: *Önkéntes haderő, hiányzó képességekkel?*, Új Honvédségi Szemle 2005/12.
 KOVÁCS Gyula: *Nemzetőrség, MATASZ, vagy valami más?*, Új Honvédségi Szemle 2006/3.
 SZABÓ János: *Haderőváltás Magyarországon 1989–2001*, PolgART, Budapest, 2003.
 SZENES Zoltán: *A békefenntartás hatása a magyar haderőre*, Hadtudomány 2006/3.
 URBÁN Lajos: *Tartalékosok a békefenntartó műveletekben*, Új Honvédségi Szemle 2006/10.
 URBÁN Lajos: *Az USA szárazföldi tartalékos alakulatai: a Nemzeti Gárda*, Új Honvédség Szemle 2007/2.

³² A várhatóan heves népszavazási kampány, a kormányfő ellehetetlenítésére irányuló ellenzéki cselekedetek, vagy az olyan katonaszakmai konfrontációk, mint a Grippen-ügy, valóban korlátozzák a kompromisszumos megegyezés lehetőségét.

Nadapi elsőáldozók (Baumgartner Károly nadapi r.k. plébános felvétele, 1935–37 között)

Nadapi sváb család (Baumgartner Károly nadapi r.k. plébános felvétele, 1935–37 között)